

ESIMENE OSAKOND

KOHTUASI S. vs. EESTI

(kaebus nr 17779/08)

KOHTUOTSUS

STRASBOURG

4. oktoober 2011

*Käesolev kohtuotsus jõustub vastavalt konventsiooni artikli 44 punktis 2 sätestatud tingimustele.
Kohtuotsust võidakse keeleliselt toimetada.*

Kohtuasjas S. vs. Eesti

on Euroopa Inimõiguste Kohus (esimene osakond) tulnud kokku kojana, kuhu kuuluvad:

esimees Nina Vajić,

kohtunikud

Elisabeth Steiner,

Khanlar Hajiyeu,

Mirjana Lazarova Trajkovska,

Julia Laffranque,

Linos-Alexandre Sicilianos

Erik Møse

ja *osakonna sekretär* Søren Nielsen ning,

olles pidanud nõu kinnisel istungil 13. septembril 2011. aastal, on teinud samal kuupäeval järgmise otsuse.

MENETLUS

1. Kohtuasi põhineb Eesti kodaniku S. (kaebaja) Eesti Vabariigi vastu Euroopa Inimõiguste Kohtule („EIK“) inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni (konventsioon) artikli 34 alusel 10. aprillil 2008 esitatud kaebusel (nr 17779/08). Koja esimees rahuldab kaebaja taotluse mitte avalikustada tema nime (kohtureeglite reegli 47 lõige 3).

2. Kaebajat esindasid Budapestis asuva MTÜ Mental Disability Advocacy Centre juristid V. Lee, B. Bukovská ja Y. Marchenko ning Tallinnas asuva MTÜ Eesti Patsientide Esindusühing jurist E. Pilt. Eesti Vabariigi valitsust (valitsus) esindas M. Kuurberg Välisministeeriumist.

3. Kaebaja väitis, et tema tahtevastane paigutamine psühhiaatriaiglasse oli ebaseaduslik ja vastuolus konventsiooni artikli 5 lõikega 1.

4. 28. augustil 2009 otsustas viienda osakonna esimees teavitada kaebusest valitsust. Samuti otsustati teha otsus kaebuse vastuvõetavuse ja sisu kohta samaaegselt (artikli 29 lõige 1).

5. 1. veebruaril 2011 otsustas EIK muuta osakondade koosseise (kohtureeglite reegli 25 lõige 1) ning käesolev kohtuasi määrati läbivaatamiseks esimesele osakonnale uues koosseisus.

ASJAOLUD

I. KOHTUASJA ASJAOLUD

6. Kaebaja sündis 1967. aastal ja elab Tallinnas.

7. 4. oktoobril 2006 algatati kaebaja suhtes kriminaalmenetlus seoses tema vägivaldse käitumisega oma partneri suhtes. Väidetavalt oli kaebaja 17. septembril 2006 korduvalt oma partnerit löönud ning murdnud viimase ninaluu.

8. 5. novembril 2006 algatati kaebaja suhtes teine kriminaalmenetlus seoses tema väidetavalt vägivaldse käitumisega oma partneri suhtes 3. novembril 2006. Seejärel need kaks menetlust ühendati.

9. Kaebaja väitel ründas tema partner teda füüsiliselt ning kaebaja kasutas hädakaitset.

10. 6. novembril 2006 paigutati kaebaja Põhja-Eesti Regionaalhaigla psühhiaatrikliinikusse.

11. 8. novembril 2006 esitas psühhiaatrikliinik Harju Maakohtule taotluse kaebaja paigutamiseks tema tahte vastaselt psühhiaatriahaiglasse. Taotlusele oli lisatud kahe arsti allkirjastatud arvamus, millest selgus, et kaebaja oli mitmed aastad põdenud vaimuhaigust. Teda oli ravitud mitmetes haiglates ning ta oli käinud psühhiaatrite konsultatsioonidel. Haiglaravivälisel ajal oli ta kasutanud ravimeid ebaregulaarselt. Arstide arvamusel esines hagejal suurshullustus, ta oli paranoiline ja tema tervises seisund oli ägenenud. Ta oli rünnanud oma partnerit, rännanud oma kuueaastase lapsega mööda Eestit, sealhulgas hilja õhtul, ning ta oli oma last viinud korduvalt varjupaika. Ta paigutati haiglasse 30. oktoobril 2006, kuid kuna ta keeldus haiglasse jäämast, käitus vaoshoitult ja lubas järgida ambulatoorset ravi, lubati tal järgmisel päeval haiglast lahkuda. Kaebaja aga ei läbinud vastavat ravi. Ta muutus agressiivseks ja pärast oma partneri taaskordset ründamist viidi ta kiirabiga haiglasse. Arstid kinnitasid, et sundhospitaliseerimisel kliinikusse 6. novembril 2006 oli hageja käitunud pidurdamatult ja ähvardavalt. Seejärel jätkus kaebaja psühhootiline seisund, tal esines suurshullustus ja paranoia. Arstid kinnitasid oma arvamus, et kaebaja oli keeldunud haiglaravist.

12. 8. novembril 2006 rakendas maakohus esialgset õiguskaitset ja lubas kohaldada kaebaja suhtes tahtest olenematut vältimatut psühhiaatrilist ravi kuni ravivajaduse äralangemiseni, kuid mitte kauemaks kui kolm kuud. Allpool on toodud vastav osa kohtuotsusest.

„Kohus, uurinud esitatud tõendeid, leiab, et esinevad asjaolud tahtest olenematu vältimatu psühhiaatrilise ravi kohaldamiseks esmase õiguskaitsevahendi korras. Vastavalt raviautuse taotlusele ja raviarstide kaaskirjale hospitaliseeriti [kaebaja] psühhiaatrikliinikusse 06.11.2006.a kiirabiga, kuna oli kallale läinud oma elukaaslasele, samuti rändas ringi oma 6-aastase lapsega mööda Eestit, kurnates ja kahjustades sellega lapse tervist. Vastuvõtul oli haige lärmakas, erutunud, väga kuri oma elukaaslase suhtes, tema löömist ei eitanud, kuid väitis, et tegi seda enesekaitseks. [Kaebaja] oli ähvardava ja pidurdamatu käitumisega, mistõttu tema suhtes rakendati tahtest olenematut vältimatut psühhiaatrilist ravi 06.11.06.a, kuna ta oli ohtlik endale ja ümbritevatele. Eelnevalt on [kaebaja] olnud haiglaravil Jämejalas ja viimastel aastatel Tallinnas, samuti on külastanud psühhiaatreid haiglaväliselt. [Kaebaja] on alates 1993. aastast viibinud SA PER Psühhiaatrikliinikus ravil 5 korda.

S. vs. Eesti kohtuotsus

Taotluse esitamise ajaks ei ole haige seisund paranenud, ta on ärritunud ja pingestatud olekus, ravi vajalikkusest aru ei saa.

Arvetades [kaebaja] psüühilist seisundit ja asjaolu, et ravi läbiviimine ei ole muul viisil võimalik, on kohtu hinnangul alust kohaldada esmast õiguskaitselahendit TsMS § 534 lõige 3 alusel, st enne isiku enda ja teiste isikute ärakuulamist ja talle esindaja määramist. Eeltoodu põhjal tuleb lubada [kaebaja] suhtes kohaldada tahtest olenematut vältimatut psühhiaatrilist ravi kuni ravivajaduse äralangemiseni, kuid mitte kauem kui kolm kuud.“

Samal kuupäeval saadeti määrus faksi teel psühhiaatrikliinikusse.

13. Pärast eespool kirjeldatud otsuse tegemist määras maakohus 8. novembril 2006 riigi kulul esindaja.

14. Kaebaja väitel andis ta nõusoleku ravi alustamiseks ning allkirjastas nõusolekuvormi 8. novembril 2006.

15. Psühhiaatrikliiniku väitel, nagu on kirjas nende vastuses kaebaja maakohtu määrusele esitatud määruskaebuses (vaata järgnevat punkti 20), ütles kaebaja 9. novembril 2006, et nõustub raviga, st pärast seda, kui teda oli teavitatud maakohtu määrusest. Ta allkirjastas sellekohase nõusolekuvormi, mis lisati tema ravidokumentide hulka.

16. Kriminaalmenetluse käigus määras politsei 14. novembril 2006 kaebajale kohtupsühhiaatriekspertiisi. Vastavalt 17. novembril 2006 koostatud ekspertiisiaktile põdes hageja paranoilist skisofreeniat ja nende tegude, milles teda süüdistati (s.t väidetavates kallaletungides 17. septembril ja 3. novembril 2006), sooritamise ajal oli ta süüdimatu. Samuti ei olnud ta võimeline osalema eeluurimisel, esinema kohtus ega kandma karistust.

17. 21. novembril 2006 kuulas maakohus ära kaebaja venna.

18. 23. novembril 2006 külastasid kaebajat kliinikus kaebaja advokaat ja maakohtu kohtunik. Vastavalt kohtuasja toimikus olevatele kohtuniku märkmetele kaebaja ärakuulamise kohta oli kaebaja raviga rahul, eriti rahul oli ta oma raviarstiga ning tal ei olnud kaebusi.

19. 13. detsembril 2006, pärast telefonikõnet Eesti Patsientide Esindusühingult (EPE), anti kaebajale ärakiri maakohtu 8. novembri 2006 määrusest. 22. detsembril 2006 kaebas kaebaja teda esindanud EPE juristi vahendusel määruse edasi, väites, et kohus ei olnud teinud kindlaks asjaolusid, mis vastavalt psühhiaatrilise abi seaduse § 11 on aluseks tahtevastase psühhiaatrilise ravi määramiseks. Samuti esitas kaebaja kaebuse menetlusnormide rikkumiste kohta, väites, et teda ei kuulatud ära esimesel võimalusel, nii ärakuulamine kui ka advokaadi määramine olid toimunud formaalselt ja ei peetud kinni menetluspoolte võrdsuse põhimõttest.

20. 25. jaanuaril 2007 esitas psühhiaatrikliinik kaebaja määruskaebusele vastuse, milles selgitas kaebaja haigusloole toetudes, et kaebajale tahtevastase psühhiaatrilise ravi määramise tingimused olid täidetud. Muuhulgas märgiti, et kaebaja 9. novembril 2006 antud nõustumist vabatahtliku raviga ei arvestatud, kuna see ei olnud tema tõeline tahe.

21. 5. veebruaril 2007 lõpetati kaebaja ravimine psühhiaatrikliinikus ning ta viidi üle Jämejala psühhiaatriaiglasse, kus ta viibis kuni 5. septembrini 2007. Õiguslik alus tema raviks Jämejalas oli Harju Maakohtu kriminaalasjas tehtud 5. veebruari 2007 otsus. Kohus leidis, et kaebaja oli pannud toime õigusvastased teod, milles teda süüdistati, kuid oli olnud sel ajal süüdimatu. Seetõttu lõpetati kriminaalmenetlus ja kaebajale rakendati karistusseadustiku § 86 alusel psühhiaatrilist sundravi.

22. 20. märtsil 2007 jättis Tallinna Ringkonnakohus kaebaja määruskaebuse maakohu 8. novembril 2006 määruse peale rahuldamata.

23. Kaebaja kaebas määruse edasi Riigikohtusse, esitades uuesti oma varasemad kaebused. Lisaks sellele kaebas ta ka konventsiooni artikli 5 lõike 4 alusel, et ta oli saanud maakohu otsuse kolmkümmend kaheksa päeva pärast selle tegemist ja ringkonnakohtul oli kulunud tema edasikaebuse suhtes otsusele jõudmiseks kolm kuud.

24. 10. oktoobril 2007 jättis Riigikohus hageja määruskaebue rahuldamata. Riigikohus leidis, et alama astme kohtud on psühhiaatrilise abi seaduse § 11 nõutud tingimuste olemasolu kaebaja kinnisesse asutusse tahtevastasele ravile määramisel kindlaks teinud, viidates otsuste tegemisel ka arstide arvamusele. Seoses viieteistkümnepäevase viivitusega kaebaja ärakuulamisel maakohu poolt leidis Riigikohus järgmist:

„18. Vastuseks [käesoleva] määruskaebuse väitele seonduvalt [tsiviilkohtumenetluse seadustiku - TsMS] TsMS § 534 lg 3 teise lause rikkumisega märgib [Riigikohtu] kolleegium järgmist. Esialgse õiguskaitse kohaldamise korras isiku paigutamisel kinnisesse asutusse tuleb isik ise ja tema lähedased isikud ära kuulata (TsMS § 534 lg 1 p 4). TsMS § 534 lg 2 teine lause võimaldab sellest reeglist teha erandi juhul, mil ärakuulamine võib oluliselt kahjustada isiku tervist või kui isik ei suuda ilmselt taht avaldada. TsMS § 534 lg 3 esimese lause kohaselt võib viivitusega kaasneva ohu tõttu (sätte mõttest tulenevalt peetakse silmas ohtu isiku enda või teiste isikute elule, tervisele või julgeolekule) esialgset õiguskaitset rakendada juba enne isiku enda ja teiste isikute ärakuulamist ja talle esindaja määramist. TsMS § 534 lg 3 teise lause kohaselt tuleb nimetatud toimingud [ärakuulamine ja esindaja määramine] teha viivitamata tagantjärele. [Riigikohtu] kolleegium näeb TsMS § 534 lg 1 p 4 ja § 534 lg 3 teise lause põhilise eesmärgina vajadust vältida isiku alusetut paigutamist kinnisesse asutusse või võimaldada otsustada isiku kinnisesse asutusse paigutamise lõpetamine TsMS § 539 lg 1 kohaselt.

Praegusel juhul on maakohus puudutatud isiku ära kuulanud 15 päeva pärast esialgse õiguskaitse kohaldamise määruse tegemist. [Riigikohtu] kolleegium leiab, et maakohus ei ole praegusel juhul 15 päevalist viivitust põhjendanud. Kuigi TsMS § 534 lg 3 teine lause kohustab kohut viivitamata tegema mitmeid toiminguid (kuulama ära nii isiku enda kui ka teised seaduses nimetatud isikud ning määrama isikule esindaja), on seaduse mõtte kohaselt esmalt vajalik siiski ära kuulata puudutatud isik ise. Kuna puudutatud isik on selleks hetkeks reeglina juba paigutatud kinnisesse asutusse, on tema asukoht kohtule teada. Kui kohtul takistanuks isikut ennast ära kuulamast objektiivsed asjaolud või esinenuks TsMS § 534 lg 2 teise lause asjaolud (puudutatud isiku

ärakuulamine võib oluliselt kahjustada tema tervist või kui ta ei suuda ilmselt taht avaldada), tulnuks seda määruks põhjendada. Siiski ei ole eespool nimetatud menetlusnormi rikkumine nii oluline, et see tingiks kohtulahendi tühistamise. Maakohus on puudutatud isiku ära kuulunud ning toimiku materjalide ning tehtud kohtulahendite kohaselt ei ole kohtutel tekkinud kahtlusi isiku kinnisesse asutusse paigutamise eelduste puudumise või äralangemise kohta.“

II. ASJAKOHANE SISERIIKLIK ÕIGUS

25. Kõnealusel ajal kehtinud psühhiaatrilise abi seadus sätestas:

§ 11 – Tahtest olenematu vältimatu psühhiaatriline abi

„(1) Isik võetakse tema enda või tema seadusliku esindaja nõusolekuta vältimatu psühhiaatrilise abi korras ravile haigla psühhiaatriaosakonda või jätkatakse ravi, tema tahtest olenemata, ainult järgmiste asjaolude koosesinemise korral:

1) isikul on raske psüühikahäire, mis piirab tema võimet oma käitumisest aru saada või seda juhtida;

2) haiglaravita jätmisel ohustab isik psüühikahäire tõttu iseenda või teiste elu, tervist või julgeolekut;

3) muu psühhiaatriline abi ei ole küllaldane.

(2) Tahtest olenematut ravi võib kohaldada üksnes kohtu määruse alusel. Tahtest olenematut ravi võib kohaldada ka kohtu määruseta, kui see on vältimatu isiku enda või avalikkuse kaitseks ja kohtu määruse saamine ei ole piisavalt kiiresti võimalik.

(3) Otsuse kohaldada tahtest olenematut ravi kohtu loata teeb haigla psühhiaatriaosakonna psühhiaater isiku psühhiaatriaosakonda saabumisel [...] viivitamata pärast isiku arstlikku läbivaatust. [...]

(4) Käesoleva paragrahvi lõikes 3 nimetatud otsuse alusel võib tahtest olenematut ravi kohaldada 48 tunni jooksul tahtest olenematu haiglaravi algusest.

[...] “

§ 13 – Tahtest olenematu ravi kontrollimine

„(1) Esialgse õiguskaitse rakendamise taotluse isiku tahtest olenematu ravi kohaldamiseks ja isiku haigla psühhiaatriaosakonda paigutamiseks esitab haigla peaarst haigla tegevuskohajärgsele kohtule.“

26. Isiku vastuvõttu kinnisesse asutusse käsitleb tsiviilkohtumenetluse seadustiku 54. peatükk. Asjakohasel ajal kehtinud seadus sätestas:

§ 533 – Isiku paigutamine kinnisesse asutusse

„Käesolevas jaos sätestatud korras menetleb kohus isiku elukohajärgse valla- või linnavalitsuse avalduse alusel järgmisi asju:

1) psüühiliselt haige isiku paigutamine tema tahteta või tahte vastaselt psühhiaatriaiglasse või hoolekandeaustusse koos vabaduse võtmisega; [...]

3) muid seaduses sätestatud kinnisesse asutusse paigutamise asju.“

§ 534 – Esialgse õiguskaitse rakendamine

„(1) Kohus võib avaldaja taotlusel esialgse õiguskaitse rakendamise korras paigutada isiku kinnisesse asutusse, kui:

1) kinnisesse asutusse paigutamise tingimused on ilmselt täidetud ja viivitusega kaasneks oht ja

2) on olemas dokumendid isiku tervisliku seisundi kohta ja

3) isikule on määratud menetluses esindaja ja

4) isik ise ja käesoleva seadustiku § 536 lõikes 2 nimetatud isikud on ära kuulatud.

(2) [...] Isikut ei pea ära kuulama, kui ärakuulamine võib oluliselt kahjustada tema tervist või kui ta ei suuda ilmselt tahet avaldada.

(3) Kui viivitusega kaasneks oht, võib kohus esialgset õiguskaitsset rakendada juba enne isiku enda ja teiste isikute ärakuulamist ja talle esindaja määramist. Sel juhul tuleb nimetatud toimingud [ärakuulamine ja esindaja määramine] teha viivitamata tagantjärele.

(4) Esialgset õiguskaitsset võib rakendada kuni kolm kuud. Pärast eksperdi ärakuulamist võib tähtaega pikendada kuni kuue kuuni. Nimetatud tähtaja sisse arvestatakse ka isiku paigutamine kinnisesse asutusse ekspertiisi tegemise eesmärgil.

(5) Seaduses sätestatud juhtudel ja korras võib isiku kinnisesse asutusse paigutada ka kohtu määruseta, kui see on vältimatu isiku enda või avalikkuse kaitseks ja kohtu määruse saamine ei ole piisavalt kiiresti võimalik. Sel juhul tuleb esitada avaldus kohtu määruse saamiseks hiljemalt järgmisel tööpäeval.“

§ 535 – Isikule esindaja määramine

„(1) Kohus määrab kinnisesse asutusse paigutamise menetluses isikule esindaja, kui see on isiku huvides vajalik ja kui isikut ei esinda juba teine tsiviilkohtumenetlusteovimeline isik.
[...]"

§ 536 – Isiku enda ja teiste asjaosaliste ärakuulamine

„(1) Enne isiku kinnisesse asutusse paigutamist peab kohus isiku isiklikult ära kuulama ja selgitama talle menetluse kulgu. Vajaduse korral kuulab kohus isiku ära isiku jaoks tavalises keskkonnas. [...]"

(2) Enne isiku kinnisesse asutusse paigutamist peab kohus ära kuulama ka valla- või linnavalitsuse ja järgmiste isikute arvamuse:

- 1) isiku abikaasa ja muud isikuga koos elavad pereliikmed;
- 2) isiku eestkostja või hooldaja;
- 3) isiku nimetatud usaldusisik;
- 4) kinnise asutuse, kus isik viibib, juht või tema määratud ametiisik.

[...]"

§ 539 – Kinnisesse asutusse paigutamise lõpetamine ja tähtaja pikendamine

„(1) Kohus lõpetab määrusega isiku kinnisesse asutusse paigutamise, kui paigutamise eeldused on ära langenud. Kohus võib kinnisesse asutusse paigutamise lõpetada isiku enda või avaldaja taotlusel või omal algatusel. Enne kinnisesse asutusse paigutamise lõpetamist küsib kohus arvamust valla- või linnavalitsuselt.
[...]"

ÕIGUSLIK PÕHJENDUS

I. KONVENTSIOONI ARTIKLI 5 LÕIKE 1 VÄIDETAV RIKKUMINE

27. Kaebaja kaebas, et tema sundpaigutamine Põhja-Eesti Regionaalhaigla psühhiaatrikliinikusse 6. novembril 2006 ei olnud „seaduslik“ ega toimunud „seaduses kindlaksmääratud korras“ ning et menetlus Harju Maakohtus, mille tulemusel ta paigutati 8. novembril 2006 kinnisesse asutusse, ei olnud õiglane. Kaebaja toetus konventsiooni artikli 5 lõigetele 1 ja 4, mis sätestavad asjakohases osas järgmist:

„1. Igäihel on õigus isikuvabadusele ja turvalisusele. Kellelki ei või võtta tema vabadust, välja arvatud seaduses kindlaksmääratud korras järgmistel juhtudel:

[...]

e) seaduslik kinnipidamine, et takistada nakkushaiguste levikut, samuti vaimse häirega isikute, alkohoolikute, narkomaanide või hulkurite seaduslik kinnipidamine;

[...]

4. Igaühel, kellelt on võetud vabadus vahistamise või kinnipidamisega, on õigus taotleda menetlust, milles kohus otsustaks kiires korras tema kinnipidamise õiguspärasuse ning korraldaks tema vabastamise, kui kinnipidamine on õigusvastane.“

28. Kohus leiab, et vaidlusaluse menetluse õiguspärasust tuleb hinnata vastavalt artikli 5 lõike 1 punktile e, kuna kaebaja esialgne kinnisesse asutusse paigutamine toimus seoses ametivõimude algatatud menetlusega ning kaebaja ei olnud algatanud ühtegi menetlust oma kinnipidamise seaduslikkuse (artikli 5 lõige 4) hindamiseks.

A. Vastuvõetavus

29. Valitsus märkis, et mis puudutab õigusabi kvaliteeti, siis ei ole riigisisised õiguskaitsevahendid ammendatud, kuna ühtegi vastavasisulist kaebust riigi kohtutele ega Eesti Advokatuurile ei ole esitatud. Igal juhul oli kaebus selgelt põhjendamatu.

30. Kaebaja jäi väite juurde, et tõhusa esinduse puudumise küsimus oli tõstatatud määruskaebuses ringkonnakohtule.

31. Seoses valitsuse väitega, et riigisisised õiguskaitsevahendid ei olnud ammendatud, rõhutab EIK, et ainsad õiguskaitsevahendid, mille ammendamist konventsiooni artikli 35 lõige 1 nõuab, peavad olema seotud väidetavate rikkumistega ja olema olnud samal ajal kättesaadavad ja piisavad. Sellised õiguskaitsevahendid peavad olema piisavalt kindlad mitte ainult teoorias, vaid ka praktikas; vastasel juhul puudub neil vajalik kättesaadavus ja tõhusus (vaata muu hulgas ka *Selmouni vs. France* [GC], nr 25803/94, punkt 75, ECHR 1999-V).

32. EIK ei pea kaebuse esitamist advokatuurile või tsiviilhagi esitamist advokaadi vastu kaebajalt vabaduse võtmisega seotud menetluse seisukohalt mõjusaks. Seega otsustab EIK, et kaebust ei saa pidada vastuvõetamatuks riigisiseste õiguskaitsevahendite ammendamatajätmise tõttu.

33. Lisaks märgib EIK, et kaebus ei ole selgelt põhjendamatu konventsiooni artikli 35 lõike 3 punkti a tähenduses. Kohus leiab, et kaebus ei ole vastuvõetamatu ka ühelgi muul alusel. Seega tuleb see tunnistada vastuvõetavaks.

B. Sisul

1. Poolte seisukohad

(a) Kaebaja

34. Kaebaja väitis, et tema tahtevastane hospitaliseerimine 6. novembril 2006 ei olnud „seaduslik“ ega toimunud „seaduses kindlaksmääratud korras“ vastavuses artikli 5 lõike 1

punktiga e. Vastuolus riigisisese seadusandlusega ei olnud Harju Maakohus selgitanud usaldusväärset välja, kas kaebaja vaimne seisund oli „raske“ ja kas ta oli iseendale ja teistele ohtlik. Veelgi enam, Eesti seadusel puudus täpsus ja selgus, mida „seaduselt“ konventsiooni tähenduses nõutakse. Maakohus ei kaalunud ka vähempiiravaid meetmeid alternatiivina tahtevastase ravi määramisele.

35. Lisaks väitis kaebaja, et tema tahtevastase hospitaliseerimise menetlus ei olnud õiglane. Puudus võistlev menetlus ning ei järgitud õiglase kohtuliku arutamise põhimõtet. Teda ei kuulatud ära enne ega viivitamatult pärast tahtevastase ravi määramist, vaid viisteist päeva hiljem. Talle ei antud ka tõhusat õigusabi.

(b) Valitsus

36. Valitsus leidis, et maakohtule oli esitatud kahe arsti põhjalik ja üksikasjalik arvamus. Selles sisaldus teave nii kaebaja haigusloo kui hiljutise käitumise kohta ning selles oli ära toodud ka hinnang kaebaja vaimse seisundi tõsidusele. Tema seisundit oli hinnatud tahtevastasele ravile võtmise ajal ning teda peeti oma tütrele ohtlikuks. Seoses võimalike alternatiividega tahtevastasele ravile määramise asemel märgiti, et kaebaja keeldus vabatahtlikust statsionaarsest ravist ning ta ei olnud järginud ambulatoorset ravi. Kuna arstid olid esitanud oma arvamuse pärast seda, kui kaebaja oli olnud haiglas juba peaaegu kaks päeva, põhines nende arvamus ka kaebaja reaalsel seisundil. Polnud ühtki põhjust uskuda, et arstid ei olnud erapooletud või soovisid kaebajat mingil viisil kahjustada.

37. Valitsus väitis, et kaebajalt vabaduse võtmine otsustati pädeva kohtu poolt vastavuses seaduses ettenähtud menetlusega. Kuna kaebaja oli ohtlik, rakendas kohus esialgset õiguskaitset enne kaebaja ärakuulamist ning tema esindamiseks advokaadi määramist. Pärast seda määrati talle kohe advokaat ning tema ärakuulamine toimus varaseimal võimalusel, mida tema tervislik seisund lubas. Vastavalt kohtupsühhaatrilisele ekspertiisile, mis koostati kriminaalmenetluses 17. novembril 2006 – st pärast määrust kaebaja tahtevastasele ravile määramise kohta (8. november 2006) ja enne tema ärakuulamist kohtus (23. november 2006) –, oli kaebaja süüdimatu ning ei olnud võimeline osalema eeluurimisel, esinema kohtus ega kandma karistust. Seetõttu väitis valitsus, et kaebaja vaimne seisund ei võimaldanud tema varasemat ärakuulamist.

2. Kohtu hinnang

(a) Kas kaebaja oli „vaimse häirega isik“

38. Vastavalt EIK kohtupraktikale, välja arvatud erakorralistel juhtudel, on vaja rahuldada kolm miinimumtingimust vaimse häirega isiku seaduslikuks kinnipidamiseks vastavalt konventsiooni artikli 5 lõike 1 punktile e. Esiteks, asjaomase isiku vaimne häire peab olema usaldusväärset tõendatud, mis tähendab, et pädev asutus peab tegema kindlaks vaimse häire olemasolu objektiivsete meditsiiniliste uuringute põhjal. Teiseks peab vaimne häire olema sellist laadi või sellise raskusastmega, mis nõuab patsiendi sundravile võtmist. Kolmandaks, sundravi perioodi pikendamine sõltub vaimse tervise häire püsivusest (vaata *Winterwerp vs. Madalmaad*, 24. oktoobri 1979 otsuse punkt 39,

Series A nr 33; *Rakevich vs. Venemaa*, kaebus nr 58973/00, 28. oktoobri 2003 otsuse punkt 27; ja *Shtukaturov vs. Venemaa*, kaebus nr 44009/05, 27. märtsi 2008 otsuse punkt 114). Ametivõimudel on teatud hindamisruum kliinilise diagnoosi asjaolude suhtes, kuna see on esmalt nende ülesanne hinnata konkreetsetes asjas tõendeid: EIK ülesanne on kontrollida ametivõimude otsuseid konventsiooni alusel (vaata *H.L. vs. Ühendkuningriik*, kaebus nr 45508/99, punkt 98, ECHR 2004-IX, ja *Winterwerp*, eespool viidatud otsuse punkt 40).

39. Seoses praeguse kohtuasjaga märgib EIK, et kaebaja väidab, et Eesti seadustel puudub täpsus ja selgus, mida nõutakse „seaduselt“ konventsiooni mõttes, eriti mis puudutab „ohu“ kriteeriumi. EIK aga märgib, et vastavalt psühhiaatrilise abi seaduse § 11 lõike 1 punktile 2 on üks tahtevastasele ravile võtmise eeldusi see, et „haiglaravita jätmisel ohustab isik psüühikahäire tõttu iseenda või teiste elu, tervist või julgeolekut“ (vaata eespoolt punkt 25). EIK peab sellist määratlust piisavalt selgeks, et ilma liigse jäikuseta kirjeldada olukordi, milles võib isiku määrata tahtevastasele ravile (vaata näiteks *Rakevich*, eespool viidatud otsuse punktid 31–32).

40. EIK märgib ka, et käsoleva kohtuasja puhul pödes kaebaja vaimuhaigust aastaid enne tema paigutamist haiglasse 6. novembril 2006. Vastavalt arstide arvamusele, mis esitati maakohtule koos psühhiaatrikliiniku taotlusega kaebajale tahtevastase ravi määramiseks, oli kaebaja tervislik seisund hiljuti muutunud ägedamaks. Ta oli muutunud oma elukaaslase suhtes vägivaldseks ning ohustanud oma lapse heaolu. Tema ambulatoorne ravi ei olnud tulemuslik. EIK leidis, et arstide hinnang ning kohtumäärus olid kaebaja kohtuasjas piisavalt üksikasjalikud, eriti võttes arvesse ajalisi piire, milles ametivõimud tegutsesid ning kaebaja tahtevastase ravi piiratud kestust. EIKil ei ole ka põhjust kahelda arstide hinnangu täpsuses ning ta on nõus kaebaja tunnistamisega vaimse häirega isikuks, kelle vaimse tervise probleem andis alust tema tahtevastasele ravile määramiseks. Samuti märgib kohus, et kaebaja tervisliku seisundi ja ohtlikkuse hinnang sai hiljem kinnituse kohtpsühhiaatrilise ekspertiisiga ja muude kriminaalmenetluses kogutud tõenditega.

(b) Kas kaebaja kinnipidamine oli „seaduslik“

41. Kinnipidamise seaduslikkus artikli 5 lõike 1 punkt e mõttes eeldab vastavust nii riigisisesele seadusele kui artikli 5 lõike 1 punktis e lubatud piirangute eesmärgile. Seoses vastavusega riigisisesele seadusele rõhutab EIK, et termin „seaduslik“ hõlmab riigisisese õiguse menetluslikke ja materiaalõiguslikke külgi, kattudes teatud määral artikli 5 lõike 1 üldise nõudega järgida „seaduses kindlaksmääratud korda“ (vaata muuhulgas *Winterwerp*, eespool viidatud otsuse punkt 39; *H.L. vs. Ühendkuningriik*, eespool viidatud otsuse punkt 114; ja *Storck vs. Saksamaa*, kaebus nr 61603/00, punkt 111, ECHR 2005-V).

42. Kuigi riigisisese õiguse tõlgendamine ja rakendamine on esmalt riigi ametivõimude, eriti kohtute ülesanne, tähendab riigisisese seaduse mittejärgimine artikli 5 lõike 1 alusel konventsiooni rikkumist ja EIK saab ja peab seega kontrollima, kas seadust on järgitud (vaata muuhulgas *Mooren vs. Saksamaa* [GC], kaebus nr 11364/03, p 73, ECHR 2009-...; *Benham vs. Ühendkuningriik*, 10. juuni 1996 otsuse punkt 41, *Reports of Judgments and*

Decisions 1996-III; ja *Boris Popov vs. Venemaa*, kaebus nr 23284/04, 28. oktoobri 2010 otsuse punkt 69).

43. EIK viitab ka kohtuasjadele, milles vabadusest ilma jäetud isikule ei antud võimalust olla kohtu poolt ära kuulatud (vaata *Van der Leer vs. Madalmaad*, 21. veebruar 1990, § 23–24, Series A nr 170-A; ja, *mutatis mutandis*, eespool viidatud *Winterwerpi* ja *Shtukaturovi* kohtuotsuste punktid 60–61 ja 71–73) ning milles kohtu luba isiku kinnipidamiseks anti riigi õigust rikkudes olulise hilinemisega (vaata *Rakevich*, eespool viidatud otsuse p 35).

44. Käesoleva kohtuasjaga seoses märgib EIK, et kaebajat ei kuulatud maakohtus ära enne, kui kohus oli määranud kaebaja tahtevastasele ravile. See ei ole iseenesest vastuolus riigisisese seadusega, mis võimaldab erakorralistel juhtudel kuulata isik ära ka tagantjärele. Sellise kohtuasja puhul tuli asjassepuutuv isik siiski viivitamatult pärast seda ära kuulata, nagu on sätestatud tsiviilkohtumenetluse seadustiku § 534 (vaata eespoolt punkt 26). Käesolevas kohtuasjas ei kuulatud kohtunik kaebajat ära enne viieteistkümnepäeva möödumist pärast tema tahtevastasele ravile määramist. Riigikohus leidis, et viieteistkümnepäevast viivitamist ei seletatud ühegi põhjusega – näiteks, ei sellega, et kaebaja ärakuulamine oleks põhjendanud tema tervisele märkimisväärset kahju või et ta ei olnud selgelt võimeline oma tahet väljendama – ning asus seisukohale, et § 534 lõiget 3 oli rikutud (vaata eespoolt punkt 24). EIK ei näe ühtegi põhjust teistsugusele seisukohale asumiseks. EIK märgib ka, et viieteistkümnepäeva oli arvestatav osa kolmekuulisest tahtevastase ravi perioodist – st maksimaalsest ajast, mida tsiviilkohtumenetluse seadustiku § 534 kohaselt esialgse õiguskaitse rakendamisel lubatakse.

45. Mis puudutab kriminaalmenetluse käigus tehtud kohtupsühhaatrilise ekspertiisi tulemustel põhinevat valitsuse väidet, et kaebaja vaimne seisund ei võimaldanud tema varasemat ärakuulamist, märgib EIK, et vastavalt olemasolevale informatsioonile ei põhjendanud riigi ametivõimud kaebaja ärakuulamisega viivitamist kordagi sellele argumendiga. Lisaks oli vastav ekspertiis seotud kaebaja suutlikusega osaleda tema vastu algatatud kriminaalmenetluses. EIK arvates ei saa samu kriteeriume kohaldada juhul, kui hinnatakse isiku ärakuulamise võimalikkust seoses psühhiaatriklinikusse tahtevastasele ravile määramisega. Kaebaja vaimsed probleemid, tema suutmatus kohtuistungil esineda ja karistust kanda, olid küll tihedalt seotud tema tahtevastasele ravile määramise põhjustega. Sellistel asjaoludel järelduse tegemine, et suutmatus laieneb automaatselt tahtevastasele ravile määramise menetlusele, muudaks sisutühjaks õiguse olla viimati nimetatud menetluses ära kuulatud.

46. Lõpuks märgib EIK, et kaebaja kohtuasjas keskendusid kõrgema astme kohtud küsimusele, kas kaebaja tahtevastasele ravile määramine oli põhjendatud ja kas määrus tema tahtevastasele ravile võtmise kohta tuleks tühistada. EIK ei alahinda nende küsimuste tähtsust, kuid peab oluliseks ka kaebaja kaebusi, mis seonduvad temalt vabaduse võtmise menetlusliku poolega. EIK märgib sellega seoses, et kuigi Riigikohus leidis, et viieteistkümnepäevane viivitus enne kaebaja ärakuulamist maakohtu poolt oli menetlusnormide rikkumine, ei teinud Riigikohus sellest tulenevalt mingeid edasisi järeldusi ega heastanud seda kaebajale kuidagi.

47. Eeltoodust tulenev annab EIKile piisava aluse otsustada, et kaebajalt vabaduse võtmine ei toimunud seaduses kindlaksmääratud korras. EIK ei pea vajalikuks analüüsida poolte esitatud muid väiteid.

48. Seega on konventsiooni artikli 5 lõiget 1 rikutud.

II. KONVENTSIOONI ARTIKLI 41 KOHALDAMINE

49. Vastavalt konventsiooni artiklile 41:

„Kui kohus leiab, et konventsiooni või selle protokolle on rikutud ja konventsiooniosalise õigus lubab ainult osalist hüvitust, võib kohus vajaduse korral määrata kahjustatud poolele õiglase hüvituse.“

A. Kahjud

50. Kaebaja taotles mittevarelise kahju eest 7000 euro (EUR) suurust hüvitist.

51. Valitsus leidis, et kui EIK leiab, et kaebaja õigusi on rikutud, oleks rikkumise tuvastamine piisav õiglase hüvituse. Kui EIK peab seda ebapiisavaks õiglaseks hüvituseks, siis jätab valitsus hüvitise suuruse kohtu otsustada.

52. EIK leiab, et kaebajale põhjustati mittevarelise kahju, mida ei saa heastada pelgalt rikkumise tuvastamisega. Käesoleva kohtuasja asjaolusid arvestades ja õigluse põhimõttest lähtudes mõistab kohus kaebajale mittevarelise kahju eest 5000 euro (EUR) suuruse hüvitise ning sellele lisanduvad summalt tasutavad võimalikud maksud.

B. Kohtukulud

53. Kaebaja taotles ka 2118,60 eurot (EUR) kohtukulude katmiseks. Ta esitas õigusteenuse osutamise lepingu ja vastava arve koos lisaga, milles täpsustatakse menetluse käigus tekkinud kulutusi.

54. Valitsus pidas seda summat ülemäära suureks ning rõhutas, et kaebaja ei ole seda veel tasunud. Valitsus esitas kohtule taotluse ainult mõistlike kulutuste hüvitamiseks.

55. Vastavalt kohtupraktikale on kaebajal õigus kulutuste hüvitamiseks ainult mõistlikus suuruses realselt tõendatud kulutuste ulatuses. Maksmist tõendavate dokumentide puudumine ei põhjusta tingimata kulutuste hüvitamise taotluse rahuldamatajättmist, kui kulutused iseenesest on põhjendatud (vaata *Krejčíř vs. Tšehhi Vabariik*, kaebused nr 39298/04 ja 8723/05, § 137, ECHR 2009-...).

56. Käesolevas kohtuasjas, arvestades kohtu valduses olevaid dokumente ja eespool kirjeldatud kriteeriume, peab EIK mõistlikuks taotletud summa, 2118,60 euro (EUR) väljamõistmist tervikuna ning sellele lisanduvad sellelt summalt kaebaja poolt tasutavad võimalikud maksud.

C. Viivis

57. EIK peab kohaseks viivise määra seostamist Euroopa Keskpanga laenuintressi piirmääraga, suurendatuna kolme protsendipunkti võrra.

EELTOODUST TULENEVALT KOHUS ÜHEHÄÄLSELT

1. *Tunnistab* kaebuse vastuvõetavaks.

2. *Leiab*, et on rikutud konventsiooni artikli 5 lõiget 1.

3. *Leiab*,

(a) et vastustajariik peab kaebajale maksma kolme kuu jooksul kohtuotsuse jõustumise päevast vastavalt konventsiooni artikli 44 lõikele 2 5000 eurot (viis tuhat eurot) mittevarealise kahju eest ja 2118,60 eurot (kaks tuhat ükssada kaheksateist eurot ja kuuskümmend senti) kohtukulude eest ning nendelt summadelt kaebaja poolt tasutavad maksud;

(b) et alates eespool nimetatud kolmekuulise tähtaja lõpu ja tasumise vahelisel ajal tasutakse ülalnimetatud summalt lihtviivis määra järgi, mis vastab Euroopa Keskpanga laenuintressi piirmäärale, suurendatuna kolme protsendipunkti võrra.

4. *Jätab rahuldamata* kaebaja ülejäänud õiglase hüvitise nõuded.

Koostatud inglise keeles ja tehtud teatavaks kirjalikult 4. oktoobril 2011 vastavalt kohtureeglite 77. reegli lõigetele 2 ja 3.

Søren Nielsen
sekretär

Nina Vajić
esimees